

С.Ж.Асфендияров КСРО Жоғарғы Сот шешімі бойынша 1958 жылы 26 мамырда тольғақ ақталды. Оның әйелі Рабиға одан ертерек Түркістандық әскери трибуналдық шешіммен 1958 жылы 31 наурызда ақталды.

С.Ж.Асфендияровтың өмірі мен қызметін зерттеуге республикаға танымал ғалымдар Р.Сүлейменов, Ә.Тәкенов және Х.Әбжанов зор үлестерін қости.

ҚазССР Министр кеңесінің №17 қаулысымен 1989 жылы 11 қантарда медициналық институтқа (бұрынғы ҚазММУ) С.Ж. Асфендияров аты берілді. Алматы қошелерінің бірі де С.Ж.Асфендияровтың атында.

Университетте патриоттық рухани тәрбие орталығын бірі университеттік мұражайға күніне студенттер тобы өз кураторлармен келіп турады. Студенттер «Бұл біздің тарихымыз», «Бүгінгі ҚазҰМУ», «ҚазҰМУ-гі бүтінгі білім беру»(1-ші курс студенттері үшін), «Медицинада көрнекті тұлғалар» сияқты түсірілген деректі фильмдерді кураторларымен бірге көреді. «Бұл біздің тарихымыз» атты бірінші деректі фильмде С.Ж.Асфендияровтың тарихы тағдырына ерекше мән береді. Залда оның отбасы жайлы фотосуреттер, жұмыс кабинетіндегі столы, ұстаған заттары сақталынған. Биыл қазан және қараша айларында С.Ж.Асфендияровтың туылғанына 120 жыл толуына байланысты, университет көлемінде конференциялар, оның туыстарымен, «Әділет» қоғамдық ұйым өкілдерімен кездесулер өткізілді.

С.Ж.Асфендияров жан-жақты ғалым, тұнғыш педагог-ректор, қазақ халқының алғашкы тарихшы профессоры, қоғам қайраткері, біртуар ірі тұлға.

1. Момынов Т.Ә., Саятова А.С., Шахиева А.М., Рсаидина Ф.Т. XX ғасырдың 30-шы жылдарындағы Қазақстанда деңсаулық сақтау ісінің тарихы: Студенттердің өзіндік жұмысына арналған оқу құралы. – Алматы, 2006.

2. Қазақ Ұлттық энциклопедиясы. – Алматы, 2004.
3. Асфендияров С.Ж. Қазақстан тарихы очеркі. – Алматы, 1994.
4. Әбжанов Х. Тұлға туралы толғау // Егемен қазақстан. -2006.- 21 шілде.

Резюме

Данная статья посвящена первому ректору Казахского педагогического университета, видному политическому и общественному деятелю Санжару Жагыпировичу Асфендиярову.

Summary

Given article is dedicated to first rector Kazakh pedagogical university, seen political and public personality of S. ZH. Asfendiyarov.

ЖЫРЛАРДЫҢ ТАРИХ ҒЫЛЫМЫНДАҒЫ РӨЛІ (Ақтамберді жырау шығармалары негізінде)

Д.Алиев –

Абай атындағы ҚазҰПУ-дың тарих факультетінің 2 курс магистранты

Ұлттымыздың ең ұлық мұраты – тәуелсіздік тұғырына қонғалы бері халқымыз кешкен тарихи оқиғаларға және сол ел шежіресін жасауға ерен енбек еткен, жұртын өрге тартқан тарихи тұлғаларға ұлттық мұдде тұрғысынан баға беріле бастады. Соның табысты нәтижесі боларлықтай тарихымыздың тынысын бағамдарлық татымды шаруалар аткарылуда. Мұндағы мақсат – бүгінгінің мұратын айқындау үшін, болашақтың баянды бейнесін жасау үшін кешегінің ақиқат баянын байыптау.

Бұл күндері тәуелсіз ел болып шаңырақ көтердік. Қоғамдық өмірде түбебейлі өзгеріс болды. Қазақ халқының тағдыры-тарихын, рухани дүниесін зерттеуге мүмкіндік туды. Бұл жөнінде Елбасы Н.Назарбаев: «Ұлттың рухани өмірі, оның мәденистіне байланысты әлі де болса көпшілік қауымға жетпей жатқан тарихи, әдеби асыл мұраларымызды игеру жолында енбектену, бұрын мән бермей келген халықтану, шығыстану, түркітану ілімдерін барынша дамытуға көніл қою, ұлттық мәдени ерекшеліктерімізді сақтау, жинау, зерттеу ісін жетілдіре тусу – бүгінгі манызды міндеттеріміздің катарына кіреді» - деген болатын /1/. Отаршылдардың түрлі жолдармен жүргізген қысым-қияннаттарына шыдамаған халық әркез азаттық, еркіндік үшін арпалысқа түсіп, атқа қонып отырды. Олардың ішінен ел бостандығы, жер тұтастығы жолында құрескен ерлер шыға бастады. Батырлар тұлпар жаратып, ту көтерді. Елді бастап, озбырлықтан құтылуға ұмтылды. Бірақ басқаның

басымдығына шыдамай елінің өртөнін ойлаған батырлар мақсат-мұраттарына жете алмады. Ұлт-азаттығы жолында мерт болды.

Халқының қамын ойлаған батырлардың ерлік әрекеттері көп көнілінде қалды, ұрпаққа өнеге болды. Сондықтан халық ішінен шыққан ақын-жырышылар батырлардың ерліктері жайында көптеген өлең-жырлар тудырды. Ұлтының азаттығы үшін курескен ерлерді дәріптейтін мұндай тарихи жырлар ауызша тарап, халықтың рухани қажетін өтеп келді.

XV-XVIII ғасырлардағы тарихи жырлар мен тұлғалар туралы аныздардың ұлт санасы мен рухани танымындағы орны ерекше. Аталмыш ғасырларда қазақ халқы жеке ұлт болып қалыптасып, тәуелсіз мемлекет ретінде өмір сүрді. Бұл дәүір ел тарихына ерекше із қалдырып, сол кезенде болған оқиғалар мен өмір сүрген тұлғалар жайындағы хабар-деректер, мағлұматтар халық аныздарының негізгі мазмұнына арқау болды. Жырларда тәуелсіз хандықтың басынан кешкен тарихи шындығы әр түрлі деңгейде көрініс тапты. Қазақ хандығының XV-XVI ғасырлардағы алғашқы даму кезеңіндегі оқиғаларды баяндайтын көне нұсқаларда тарихи шындықтың ізі көмекшеленіп, оның есесіне танымдық, ғибраттық мазмұн басым болса, кейінгі XVII-XVIII ғасырлардағы жырларда айқындылық пен шынайылық басым.

XVIII ғасыр және XIX ғасырдың бірінші жартысында туған тарихи жырлар халықтың азаттық, бостандық жолындағы құрестерінің халық үшін қан майданға шығып, қаһармандық-ерлік көрсеткен батырлар жайында туған тарихи жырлардағы ұлт-азаттық идеясы сол тұстағы саяси-әлеуметтік жағдайлармен, тарихи факті-деректермен салыстырылады. Есімдері ел тарихында мәнгілік жатталатын батырларымыз хакындағы тарихи жырлардың тарихқа қарым-қатынасы мен поэтикалық ерекшеліктерінің фольклорлық тұрғыдан талдануы ғылым үшін мәні мағыналы.

Тарихи жырлардың туып, қалыптасуы турасында академик М.О.Әуезовтың: «Жырлардың бері де, ертеде туғандары да, кейінрек шығарылғандары да – анық тарихи оқиғаларға негізделген, ал басты-басты кейіпкерлер – тарихта болған адамдар. Жырлардың авторлары – көбінесе сол оқиғаларды көзімен көрген тұстастары. Авторлар көзімен көрген, өздері бастан кешірген оқиғаларды уақытына қарай сап-сабымен баяндайды»/2/. Жырлардың бірі «Қабанбай батыр» жырының жиналатуы мен зерттелуіне келгенде ғалым С.Қасқабасов: «... Қабанбай туралы шығармалар батырлық эпосқа тольық айналып үлгермеген, бірақ оның поэтикасын бойына сінірген тарихи жырлар» деп қарайды. Сондай-ақ, Қабанбай дәуірінде шағын өлең, аныз-әнгіме түрінде айтылып, жырдың кейін пайда болғанын да дәлелді түрде көрсете білген. «Қабанбай батыр» жыры туралы зерттеу жазған ғалымның бірі Болатжан Абылқасымов болды/3/. Зерттеуші «Қабанбай батыр» жырының XX ғасырдың бас кездерінен бастап С.Сейфуллин, М.Әуезов, С.Мұқанов, С.Аманжолов, Ә.Марғұлан, Қ.Жұмалиев, Е.Бісмаилов, Н.Смирнова сияқты ғалымдардың енбектерінде сез болғандығынан хабардар ете отырып, Қабанбай батыр жайында айтылатын жыр нұсқаларының жиналатуы мен зерттелуі туралы мәліметтер берген. Жырдың қолжазба құйінде сакталған он үш нұсқасының жырлаушылары мен жазып алушылары туралы айта келіп, сол он үш нұсқаны қатар алып салыстырады. Тіпті, сюжеттік желідегі ірірек және мөндірек деген эпизодтарды тарихи фактімен қатар алып қарастыра келіп, «Қабанбай батыр» XVIII ғасырдағы казақ тарихының бір сәтін бейнелейді. Әскери қактығыс пен кейіпкерлердің өмірден алынғандығы дау туғызбайды деген корытынды жасаған.

Мәселен, жырдың тарихилығын біріншіден, XVIII ғасырда өткен казақ-қалмақ соғысы; екіншіден, батыр жанындағы Абылай, Бөгенбай, Жәнібек, Дәулетбай, Ақтамберді, Қазыбек би, Бұқар жырау – бері де тарихи өмір кешкен Қабанбайдың тұстастары; үшіншіден, шайқастар өткен жер-су мен кісі, ру, ұлт, елді мекеннін аттары дәл өз күйінде сакталғанын жырдың тарихилығы деп таниды.

Н.Мынжані XVIII-XIX ғасырдың бірінші жартысына дейінгі дәуір турасында «Бұл дәуірді халық дастандары ең мол жырланған және сакталған дәуір деуге болады. Алдымен байырғы жырлау дәстүр-дағдысы жалғастырылды және дами түсті. Ежелден жырланып келе жатқан ескі ерлік эпостары, тарихи, ғашықтық жырлары мен қиссалар жанғырта жырланды, онан ары вариантталды» деген тұжырым жасайды /4/.

Осы тарихи жырларды халық мұрасына ұрпақтан ұрпаққа жеткізуі дала, дана жыршыларымызың бірі Ақтамберді жырау Сарыұлы. Ол 1675 жылы Онгустік Қазакстанда, Қаратай бойында аукатты отбасының шаңырағында дүниеге келген. «Тауарих хамсаның» айтуынша, Ақтамберді – ойратармен қурес дәуірінде қазақ қолының басында жүрген ерлердің бірі. Ол – атақты Қара Керей Қабанбаймен бірге Найманның рубасы көсемі, әскербасы батыры болған. Сонымен қатар Ақтамберді жортуыл жыршысы, әлуесті жырау да болған.

Ақтамберді – атадан жалғыз туады. Әкесі Сары – Найман Сыбан ішіндегі орташа ғана дәулеті бар екен. Сондықтан да ол өз малын өз кызығына жұмсай алмай, ағайын-тұғаннан зорлық-зомбылық

көп көреді. Бұл күн сүйеніші, жана шырын жоқ жас бала Актамбердінің де басына түседі. Алайда жүргінде оты бар болашақ жырау жасымайды, өзіне, ата-анасына теперіш көрсетушілерден именбей, реті келген жерінде көнілдегі сезін айтып салатын болады. Жырау өзінің алғашқы туындыларын осы шамада 10-11 жасында шығара бастапты. Актамбердінің бұл кездегі өлеңдері мұн, зар, жалғыздыққа налу түрінде келеді.

«Жағалбай деген ел болар,
Жағалтай деген көл болар,
Жағалтайдың жағасы
Жасыл байтақ ну болар.
Атадан алтау туғанның
Жүргінің бастары
Алтынменен бу болар,
Атадан жалғыз туғанның
Жүргінің бастары
Сары да жалқын су болар,
Жалғыздық, сені қайтейін!»

Бала сонымен қатар ертең-ақ «жасы он беске жетіп, кенеске кірер» күн туатынын, болашақтан үміті зор екендігін жырға косады. Міне, осы өлеңдерді құлағы шалып қалған кара жүрек ағайындардың бірі Жантебек Ботағара деген Ақтамбердінің астына алады, тіпті, найзаның ұшына ілмек те болады. Алайда жазықсыз жас балаға аталас туысы Бердіке батыр ара түседі. Сол күннен бастап бұғанасы қатқанға дейін болашақ жырау осы Бердікені панарайды.

Актамбердінің ақындық даңқымен балуандық, батырлық даңқы қатар шығады. Алайда ол күні кеше ғана өзіне теперіш көрсеткен ағайындарына қарсы құш жұмсауды нәмаррттық деп біліп, бүкіл ел мұддесін ойлай бастайды, ру, ата намысын емес, игі казактың намысын қуады.

Бұл Орта Азия хандықтарымен, қалмақтарымен үздіксіз соғыстар дәуірі еді. Ақтамберді қанды ұрыстардың талайына қатысады, өзінің ерлігімен, ұйымдастырыштық, қолбасылық қабілетімен көзге түседі. Батырдың басынан бақ тайып, сәтсіздіктерге ұшыраған кездері де болады. Мәселен, бірде ол түрікпендерге тұтқынға түсіп, ажал пышағы кенірдегіне төніп тұрған соғны сәтте ғана ретін тауып қашып құтылады. Жыраудың осы жолы, аяқ-қолына кісен салулы отырғанда өзінің басына төлем әкелу үшін тұтқыннан босатылған жолдастарының бірінен сәлем ретінде айтқан «Бізді әкетті Марыға» деп басталатын ұзак өлеңінің алғашқы жолдары сакталған.

Ақтамберді жер ортасы қырықтан асканда ел тізгінің ұстап отырған Әз-Тәуке хан дүниеден қайтады. Тәуkenің көзі жұмылысымен-ақ казақ сұлтандарының арасындағы ежелгі бақастық ашық жауалыққа айналады, ұш жуздің жігі адырайды. Міне, осы сәтте бұдан ғері құдіреттірек кезінде де ел шетіне ене алмаган жонғарлықтар қазактарды аяусыз сокқының астына алады. Ауыр құрес жылдары басталады. Ақтамбердінің осы кездегі тарихи оқиғалардың бел ортасында жүргенін көреміз.

Ол өзінен бұрынғы Доспамбет, Шалқиіз дәстүрін алға апарушы еді. Жырау туындылары негізінен көне казақ поэзиясы үлгісіндегі:

«Түйс мойнын тұз кесер,
Жігіт мойнын қызы кесер,
Сартылдаған сары аяз
Жылқының мойнын мұз кесер.
Бұлан да бұлан, бұлан сан
Бұланың санын оқ тесер,
Бұландаң жүрген жігіттің
Жомарт қолын жоқ жесер!»

деген сияқты нақыл, афористік толғаныстар түрінде келеді.

Ақтамберді жырлары көшпендей қазактардың ой, арманынан, максат мұддесінен елес береді, сақара тұрғындарының өмір, тұрмыс жайлы түсінігін бейнелейді. Жыраудың кейбір толғауларын халқымыздың мінез-құлық ерекшеліктері, болмысқа өзіндік көзқарасы айқын анғарылады.

Мәселен, жыраудың «Күлдір-күлдір кісінетіп» деп басталатын, ұзак толғауын алайық. Қазактар өзінің қонақжайлығымен, мейманостығымен ежелден-ақ мәшінүр. Халқымыздың бұл қасиетіне өткен ғасырларда қазак топырағын басқан европалықтардың қай-қайсысы болмасын ерекше назар аударып, өздерінің шын көнілден шықкан ризашылықтарын білдіргені мәлім.

Жомарт болған, шүден болған жақсы-ақ, бірақ бұл – кез-келген кара сирақ кедейдің колынан келе бермейді. «Ойпан жерге он отау, қыран жерге қырық шатыр тігіп» сансыз конакты атқару үшін,

«ауылдан топыр үзілмей», күніне он-ондап мал сойылып, қазан астынан от кетпеуі үшін мынғыраған бай болу керек. Қазақ үшін байлық – малда. Малдың еті, сүті – тамак та, жұні, терісі – киім, мал қазаққа көшсе – көлігі, мінсе – жүйрігі, яғни малсыз тірлік жоқ. Сондықтан да ескі патриархалдық – феодалдық казақ қоғамында қай көшпендейтін болмасын арманының аскарларының бірі – мал. Міне, бұл жай да толғау кейіпкерінің назарынан тыс калмайды.

Мал көшпендейлер үшін өмірдің қуанышы, тіршілік көзі болған осы бір тақырыпка Ақтамберді өз толғауларында қайта-қайта оралып соға береді.

Қазақтар үшін мал асылы – жылқы екені мәлім. Ешбір халықтың әдебиетінде жылқы дәл біздің әдебиетіміздегідей дәріптелмейтін шығар. Әйткенмен де, мал атаулының, оның ішінде жылқының көшпендейлер өміріндегі алатын орны жайлы Ақтамбердің толғаған казақ ақыны жоқ.

«Арудан аскан жар бар ма,
Жылқыдан аскан мал бар ма,
Биенің сүті сары бал,
Қымыздан аскан дом бар ма!
Жылқы қолдан тайған соң,
Қызығы кетер күлкінің.
Қыздың көркі құлпуда,
Жігіттің көркі жылқыда!»

Жыраудың жылқы малын ерекше көтермелегенін тағы бір мәні бар. Қолбасы батыр болған Ақтамберді сойғұлік тұлпарды ер жігіттің жан серігі, ең жакын досы деп есептейді.

Ақтамберді қазақ тарихындағы ең қыын кездердің бірінде өмір сүрді. Ол ауыр женілістерді, дүшпанға бет карай алмай дүркірәй қашқан босқыншылықты өз көзімен көрді. Бірақ атақты батыр, ел тірегі, Орта жүздің көсемдерінің бірі қажырлы жыраудың енсесін қайғы баспайды. Ол ойраттарға қарсы қуресті ұйымдастырушылардың алдыңғы сапында жүреді, елге үйтқы болады. Басынан таяқ өтіп, қаннан қаймықкан, бет –бетімен бас сауғалап кетуге айналған жұртқа жанқияр ісімен де, жалынды жырымен де дем береді. Ақтамберді шығармашылығында ең басты сарын – ерлікке, батырлыққа шақыру, дүшпаннан именбеуге, тайсалмай шабуға жігерлендіру десек, кателеспеспіз.

«Балпаң, балпаң кім баспас,
Басарға балтыр шыдамас,
Батырмен деп кім айтпас,
Баарарға жүрек шыдамас!»

Қалмақтардан женіліс, атамекен – шығыс облыстар мен Жетісудан айрылу, көптеген руладың жау табаны астында қалуы бүкіл қазақ халқының қабырғасына қатты басқан еді. Жұрт дүшпаннан кек алар, жау қолында қалған ескі қонысты азат етер құн тууын аңсады. Өз заманының талабын, өз ортасының тілек, мұддесін білдірген Ақтамберді ісі қазақ болып атқа қонуды, дүшпанға соккы беруді армандайды.

«Күлдір – күлдір кісінетіп,
Күренді мінер ме екеміз,
Күдерімен бау тағып,
Кіреуке тон киер ме екеміз!»

Жырау өз арманына жетеді: сакал – шашын ак қырау басып, картайған шағында ол талай женітердің күесі болады, туған жердің бір бөлігі иесін қайта тапқан күнді көзімен көреді. Жау қолынан азат етілген шығыс облыстарға қазақ рулары қайтара қоныс аударған кезде атамекенді жатырқап қалған жұртты орнықтыру жолында қарт батырдың белсенді қызмет атқарғандығы анғарылады. Ол, тіпті өз қол астындағы елді отырышылданырмак болып, егін де салғызады. Шығыс, Аяғөз, Қарақол өнірінен Ақтамберді қаздырыпты дейтін тоғандардың жер болып кеткен орындарын әлі де көруге болады.

Ақтамберді тоқсан үш жасында дүние салыпты. Туған жердің топырағын мәні жастанар алдында айтқан толғауында жырау өзінің өмірлік мақсаты тегіс орындалғандығына ризашылығын білдіре келіп, «батырларша оққа үшпай, тесекте жатып тек өлгендігін» арман етеді.

Елім деген ерді халық ардақ тұтып, оның іс-әрекетін жырға айналдырған. Әр ақын-жыршы өзінше толғап, кейінгі ұрпакқа өнеге еткен.

Аталған жырлардың бәрі де ұл азаттығын көксеп, елі үшін басын бойгеге тіккен асыл ерлер жайында. Бұл жырлардың кай-кайсысын алсак та, жыр кейіпкерлері тарихи өмір кешкен ерлігімен дараланған жандар. Отарышыл үстем тап өкілдері шонжарларының талап еткен ауыр алым-салығына, озбырлығына қарсы күреседі. Мал үшін, жер үшін дау-дамайдың өрбіт тұрған дәуірі еді. Қазақтарға

жасаған отарлық-озбырлық саясаты шектен асып кеткендіктен халық көтерілістерге шығып отырды. Бірақ көтеріліс женіліс тапқан жағдайда билеушілер халықты аямай қырғынады. Мұндай қырғынға шыдамаған ел лажсыз басқа жаққа аууына тұра келді. Қанды қыспаққа төзбей ел мен жерден еріксіз үдерес көшу, босу - өз алдына бір тарихи касірет. Қазак баласының басына түскен бірнеше нәубеттер болған. Мәселен, Жонғар қырғынында Қаратауды асып, актабанмен шұбырган көш. Яғни, басы 1723-жылдан басталған шұбыру.

Тарихи жырлардың жанрлық ерекшеліктеріне, кейіпкерлеріне қысқаша сипаттама беріліп, тұтастанудың сатыларынан әлі толық ете қоймауының себептері ашылды. Этнографиялық құндылықтардың тарихи жырларда да көп көрініс беретіні байкалады. Ұлттық наым-сенімдер мен дүниетанымы, әдет-ғұрпы мен тұрмыс-тіршілігі өмірлік шындық денгейінде көрініс тапқан. Жыр оқиғасы тарихи шындықпен орайлас бейнеленген. Кез-келген тарихи жырлар сол замандағы халық басына түскен көріністі жырлайды.

1. Назарбаев Н. Құшагымыз бауырларымызға айқара ашиқ. - Алматы: Атамұра, 1993. – 280 б.
2. Әуезов М. Ұақыт және әдебиет. - Алматы: Қазқоркемәдеббас, 1962. – 4276.
3. Абылқасымов Б. Қаракерей Қабанбай батыр. Қазақ тарихи жырларының мәселелері. - Алматы: Ғылым, 1979. – 3126.
4. Бес гасырлар жырлайды. 1-том.- Алматы, 1989.

Резюме

В данной статье автор рассматривает роль исторических преданий. На основе жизнедеятельности и творчества Актамберди жырау анализируется сложный исторический путь казахского народа, их борьба за независимость, быт, мировоззрение кочевых племен и другие политico-экономические, социальные и культурные процессы, которые проходили в казахских степях. Также анализируются научные работы советских и постсоветских исследователей в данной области.

Summary

The author observes the role of historical legends in science. Zhyrau Ahktamberdy's life and artistic career became a basis to investigate the difficult historic way of Kazakh people, their struggle for independence, way of life, ideology of nomadic tribes and the other political, economical, social and cultural processes, held in the Kazakh steppe regions. Scientific works of the Soviet and post-Soviet periods in that field are also researches.

АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВ – ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҰЛЫ АГАРТУШЫ ҒАЛЫМЫ

Ы.М.Ибадуллаева –

М.Тынышпаев атындағы Қазақ ККА тарих пәнінің оқытуышы

Отызыншы жылдары сталиндік озбырлықтың құрбаны болған ұлы ғалым- лингвист, реформатор, саясаткер, әдебиет зерттеуші, ақын –аудармашы, публицист Ахмет Байтұрсыновтың енбегі, қазақ жүртүн өнер- білім шүғыласына, рухани жетілуге үндеген көсем сөздері, артына қалдырған асыл мұрасының тарихта алатын орны зор.

Ахмет Байтұрсыновтың ғалымдық, ақындық, публицистік, қайраткерлік істері өз заманында аса жоғары бағаланған. Қазақ ортасы, түркі әлемі , орыс ғалымдары берген тарихи тұжырымдардың орны ерекше. Кезінде А. Байтұрсынов, оның ғылыми енбектері туралы профессор А. Самойлович (Литература турецких народов, «Литература Востока», вып. I.П.1919), Е.Поливанов(О киргизско-казахской орфографии. «Бюллетень СГУ», вып.7. Ташкент, 1924) бағалы пікірлер айтқан. Москвада 1929 жылы «Коммунистік академия» баспасынан шықкан «Әдебиет энциклопедиясының» 1-томында (305-306беттер) А. Байтұрсынов «аса көрнекті қазақ ақыны, журналисті және педагогі... Ол –қазақ тілі емлесінің реформаторы, грамматиканың және казақ әдебиеті теориясының негізін салушы» деп бағалаған. М.Әуезов : Ақаң ашқан қазақ мектебі, Ақаң түрлеген ана тілі, Ақаң салған әдебиеттегі елшілдік ұраны, «Қырық мысал», «Маса» енбегі, «Қазақ» газетінің 1916 жылдағы кан жылаған қазақ баласына істеген енбегі , өнер-білім, саясат жолындағы қажымаған қайраты, біз ұмытқанда да, тарих ұмытпайтын істер болатын. Оны жүрттүн бәрі де біледі. Бұның шындығына ешкім дауласпайды» деген («Ақ жол», 1923, 4 ақпан). Ақаның тарихтағы орнын, оның әлеуметтік- қоғамдық істерін, әділін